

Staropolski bestseller, czyli *Żywoty świętych* Piotra Skargi

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Galeria zdjęć interaktywnych](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Piotr Skarga, *Żywot Św. Tomasza Apostoła*, [w:] tegoż, *Żywoty Świętych Starego i Nowego Zakonu...*, t. 2, Chicago 1893, s. 89–90.
- Źródło: Piotr Skarga, *Żywot Św. Tomasza Apostoła*, [w:] tegoż, *Żywoty Świętych Starego i Nowego Zakonu...*, t. 2, Chicago 1893, s. 606.
- Źródło: Czesław Hernas, *Literatura baroku*, Warszawa 1987, s. 7.
- Źródło: Czesław Hernas, *Literatura baroku*, Warszawa 1987, s. 9–10.
- Źródło: Janusz Tazbir, *Piotr Skarga. Szermierz kontrreformacji*, Warszawa 1978, s. 99.
- Źródło: Henryk Barycz, *Z dziejów jednej książki*, [w:] tegoż, *Z epoki renesansu, reformacji i baroku*, Warszawa 1971, s. 663.
- Źródło: Anna Kapuścińska, „*Żywoty Świętych*” Piotra Skargi. *Hagiografia – parenetyka – duchowość*, Szczecin 2008, s. 56.
- Źródło: Anna Kapuścińska, „*Żywoty Świętych*” Piotra Skargi. *Hagiografia – parenetyka – duchowość*, Szczecin 2008, s. 52.
- Źródło: Anna Kapuścińska, „*Żywoty Świętych*” Piotra Skargi. *Hagiografia – parenetyka – duchowość*, Szczecin 2008, s. 54.
- Źródło: Henryk Barycz, *Z dziejów jednej książki*, [w:] tegoż, *Z epoki renesansu, reformacji i baroku*, Warszawa 1971, s. 653–657.

- Źródło: Anna Kapuścińska, „*Żywoty Świętych*” Piotra Skargi. *Hagiografia – parenetyka – duchowość*, Szczecin 2008, s. 27, 31, 36.
- Źródło: Jakub de Voragine, *Legenda na dzień św. Krzysztofa*, [w:] tegoż, *Złota legenda. Wybór*, tłum. J. Pleziowa, Wrocław 1994, s. 446–454.
- Źródło: Piotr Skarga, *Żywoty Świętych Starego i Nowego Zakonu*, Kraków 1610, s. B^r.
- Źródło: Karol Miarka, *Przedmowa*, [w:] *Żywoty Świętych Pańskich na wszystkie dnie roku*, Mikołów – Warszawa 1910.
- .
- Źródło: 7-go Marca.
Żywot świętego Tomasza z Akwinu, Nauczyciela Kościoła. , [w:] o. Otto Bitschnau, o. Prokop Leszczyński, ks. Piotr Skarga, *Żywoty Świętych Pańskich na wszystkie dnie roku*, Mikołów – Warszawa 1910, s. 225.

Żyjący w epoce baroku jezuita, Piotr Skarga, kojarzony jest dziś przede wszystkim z *Kazaniami sejmowymi*. Nic w tym dziwnego, zważywszy na ich doskonałość literacką i retoryczną. Jednak dzieło to stało się powszechnie znane już po śmierci autora. Natomiast za życia Skargi najpopularniejszą książką, którą ogłosił drukiem, okazały się *Żywoty świętych Starego i Nowego Zakonu*. Polacy jeszcze przez długi czas chętnie sięgali po to dzieło, mimo że już w XVI stuleciu stało się ono przedmiotem wielu ataków, a historycy literatury aż do XX w. poddawali je różnorakiej krytyce. Jak wobec tego wytłumaczyć, że tak nieraz negatywnie postrzegane *Żywoty*... to jednocześnie jeden z bestsellerów literatury staropolskiej, a nawet więcej – zbiór, który aż do końca XIX wieku znajdował się w spisie lektur szkolnych, uzupełniając także biblioteczkę wielu polskich rodzin?

Twoje cele

- Dokonasz analizy i interpretacji *Żywota św. Krzysztofa* w celu ustalenia strategii oddziaływania na odbiorcę.
- Scharakteryzujesz postawę św. Krzysztofa jako ascety i męczennika.
- Ustalisz, jakich środków językowych użył Piotra Skarga w opisie męczeństwa św. Krzysztofa.

- Zinterpretujesz *Obrok duchowny*, kończący *Żywot św. Krzysztofa* jako wypowiedź m.in. na temat malarstwa religijnego.

Kontrreformacja jako historyczne tło *Żywotów świętych* Piotra Skargi

Pojawienie się w XVI w. wyznań zreformowanych diametralnie zmieniło sytuację Kościoła katolickiego. Reakcją na uzyskiwanie coraz większego znaczenia przez luteranizm i kalwinizm było m.in. zwołanie przez papieża Pawła III – soboru trydenckiego (1545–1563), który miał dać impuls do odnowy Kościoła, uściślenia głównych prawd wiary katolickiej, a przy okazji wskazać sposoby przeciwstawienia się protestantyzmowi, który owe prawdy podważał.

Czesław Hernas

Literatura baroku

Na sesjach soborowych podjęto uchwały zmierzające do uporządkowania wewnętrznego Kościoła, wzmocnienia władzy papieża, zwalczania reformacji, upowszechniania wiary. Zadania sztuki w programie reform określiła uchwała *De sacris imaginibus* (o świętych wizerunkach), wbrew surowemu stanowisku reformacji w tym względzie wypowiadająca się na rzecz szerokiego rozwoju wszystkich dziedzin sztuki sakralnej, szczególnie malarstwa. [...] Ogłoszono pierwsze spisy książek zakazanych (*Index librorum prohibitorum*), które wolno było czytać tylko za zezwoleniem Kościoła.

Źródło: Czesław Hernas, *Literatura baroku*, Warszawa 1987, s. 7.

Anonimowy autor, *Portret Piotra Skargi jako rektora Akademii Wileńskiej*, końcówka XVII w.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Choć walka z reformacją nie była jedynym (ani nawet głównym) dążeniem zwołanego soboru, ruch kontrreformacyjny w praktyce objął niemal całą Europę. W Polsce wprowadzanie ustaleń zawartych w trakcie soboru musiało uwzględniać specyficzną

sytuację wynikającą z faktu, że Rzeczpospolitą pokojowo zamieszkiwali przedstawiciele różnych wyznań.

((Czesław Hernas

Literatura baroku

W wielowyznaniowym państwie, w jakim współżyli katolicy, kalwini, luteranie, arianie, prawosławni, panował duch i zwyczaj tolerancji religijnej [...]. Utrzymuje się ta sytuacja i po soborze w Trydencie, gdzie podjęto uchwały o reformie wewnętrznej i wyznaczono kierunki walki z reformacją. Polska stanęła wobec dwu tendencji zmagających się w Europie: czy zachować jedność na zasadzie nietolerancji [...], czy na zasadzie tolerancji, wolności sumienia [...].

Przyjęty został ten drugi wzór. W roku 1573 uchwalono na sejmie tzw. konfederację warszawską, która gwarantowała pokój między ludźmi różnej wiary, pierwszy europejski akt prawny tak szeroko umożliwiający jednostce wolność wyboru, »klejnot swobodnego sumienia«. Ale też stała się konfederacja warszawska przedmiotem ataków, szczególnie gdy po przyjęciu uchwał soborowych przez Kościół polski na synodzie piotrkowskim w roku 1577, rozpoczął się proces wcielania w życie postanowień soborowych. [...] Szala sporów przechylała się na rzecz zwolenników jedności narodu, opartej na tolerancji pozornej, w istocie na nietolerancji.

Źródło: Czesław Hernas, *Literatura baroku*, Warszawa 1987, s. 9–10.

W tym samym roku, w którym miało miejsce uchwalenie konfederacji warszawskiej, w gronie władz polskiej prowincji zakonu [jezuitów](#) zrodziła się idea stworzenia dzieła, które służyłoby powstrzymaniu szerzenia się reformacji. Na jego twórcę wybrano Piotra Skargę, cenionego już wówczas kaznodzieję i autora traktatów dowodzących wyższości katolicyzmu nad innymi wyznaniem. W krótkim czasie napisał on [hagiograficzny](#) zbiór *Żywoty świętych Starego i Nowego Zakonu* – prace trwały przez kilka miesięcy 1577 r.

((Janusz Tazbir

Piotr Skarga. Szermierz kontrreformacji

Niektórzy badacze skłonni są wprowadzić do podkreślania samodzielnego charakteru dzieła Skargi, trudno jednak zaprzeczyć, iż mimo wszystko mamy tu do czynienia z kompilacją. Nawet biorąc pod uwagę fenomenalną łatwość pisania, jaka go cechowała, trudno przypuścić, że mógłby on w ciągu pół roku przygotować samodzielnie dwa woluminy liczące już w pierwszym wydaniu przeszło tysiąc stron, gdyby nie pracował nad tym wcześniej, a z drugiej zaś strony nie posłużył się pracami innych hagiografów, z [Wawrzyńcem Suriusem](#) na czele. Ten [kartuz](#) z Kolonii wydał tam (w roku 1576) sześć tomów żywotów świętych, które Skarga dość pospiesznie skrócił [...], pomijając mniej, jego zdaniem, ważne biografie.

Źródło: Janusz Tazbir, *Piotr Skarga. Szermierz kontrreformacji*, Warszawa 1978, s. 99.

Popularność *Żywotów świętych* Piotra Skargi

Rzadko się zdarzało w dawnych czasach, by jakieś dzieło ukazało się za życia autora aż osiem razy. Tak stało się z napisanymi na zamówienie władz zakonu *Żywotami*... Pierwsze wydanie ukazało się w 1579 r. i od razu zyskało sobie wielu odbiorców. Każdą kolejną edycję autor uzupełniał o nowe treści. Z pewnością na spopularyzowanie zbioru wpłynął fakt, że *Żywoty* stały się lekturą w szkołach prowadzonych przez zakonnych współbraci Skargi, czyli przez jezuitów, szczególnie w tamtych czasach odpowiedzialnych za kulturę i edukację. Niedługo po śmierci twórcy wydano je jeszcze kilka razy. Wprawdzie w drugiej połowie XVII w. nastąpiła przerwa w edycjach, ale to nie zmienia faktu, że według badaczy historii czytelnictwa dzieło Piotra Skargi to najpoczytniejsza ówczesna książka, jeśli uwzględnimy procent ludności w dawnej Polsce mogącej zapoznawać się samodzielnie z tekstem drukowanym.

((Henryk Barycz

Z dziejów jednej książki

W latach 1585–1644 ukazało się co najmniej dwanaście edycji (1585, 1593, 1598, 1601, 1603, 1610, 1612–1613, 1615, 1619, 1626, 1644).

Największe nasilenie produkcji drukarskiej *Żywotów*/ przypadło, jak z tego wynika, na lata 1598–1619, w których ukazało się siedem edycji, czyli przeciętnie jedna co trzy lata, urastając [...] do rzędu najbardziej wziętych i znanych w kraju książek.

Cel *Żywotów Świętych* Skargi

Piotr Skarga był przekonany o znaczeniu **hagiografii** dla duchowego formowania chrześcijanina. *Żywoty*... miały być nie tylko rodzajem katechezy, ale także literackim wzorcem czy, jak to wówczas mówiono, „zwierciadłem”, w którym czytelnik mógł się przeglądać w dążeniu do realizacji swoich talentów oraz pełni człowieczeństwa. Po soborze trydenckim świętych zaczęto bowiem traktować jako wzór nie tylko świętości, ale także cnót potrzebnych do prowadzenia sensownego i szlachetnego życia. Ten cel autor ujął słowami:

((Piotr Skarga

Żywoty Świętych Starego i Nowego Zakonu

Nie czytaj tych żywotów jako same historie, abyś tylko wiedział; ale jako naukę i żywą Ewangelią, aby się z niej do czynienia pokuty i dobrych uczynków pobudzał. Przeczytawszy, obróć się do samego siebie, a mów: a ja co czynię? [...] Czyli ja nie z takiegoż ciała uczyniony co i oni?

Źródło: Piotr Skarga, *Żywoty Świętych Starego i Nowego Zakonu*, Kraków 1610, s. B^r.

Autor starał się w przystępny sposób, za pomocą konkretnych przykładów, dać dzieło o charakterze **parenetycznym**, w którym wydarzenia ukazane w żywotach świętych wyjaśniają sens określonych prawd wiary. Temu służyły nie tylko fabuły odnoszące się do poszczególnych bohaterów, ale też towarzyszące tym fabułom wyjaśnienia nazywane „obrokiem duchownym”, czyli „pokarmem dla duszy”. Każdy z żywotów zakończony był takim właśnie „obrokiem” zawierającym krótkie pouczenie etyczne i religijne. Plan Skargi nie polegał więc na dostarczeniu wyłącznie ciekawych, zadziwiających opowiadań, lecz zbioru służącego rozwojowi prywatnej pobożności poprzez lekturę budujących przykładów. *Żywoty* miały jeszcze jeden cel: uczyły podstaw religii katolickiej i pomagały w zbijaniu argumentów Kościołów reformowanych, aby w ostateczności zniechęcić do trwania przy reformacji.

W pewnym stopniu *Żywoty*... miały też osłabiać pragnienie samodzielnego czytania Biblii. Skarga mocno krytykował przedstawicieli Kościołów zreformowanych, zarzucając im propagowanie takiego modelu obcowania z tekstem Pisma Świętego, w którym każdy, nawet osoby do tego nieprzygotowane, mogły określać właściwą jego interpretację oraz orzekać o prawdach wiary.

((Anna Kapuścińska

„Żywoty Świętych” Piotra Skargi. Hagiografia – parenetyka – duchowość

[...] konsekwentnie przypominał o zagrożeniach, wiążących się z niewłaściwym rozumieniem niektórych zawartych w niej treści. [...] Dlatego też hagiograf powoływał się na oficjalne stanowisko Kościoła dotyczące lektury narodowych tłumaczeń Pisma Świętego oraz w możliwie przystępny, metaforyczny sposób starał się je uzasadnić:

„Nie wszystkim zdrowe jest gołego, a nie rozumianego pisma czytanie. Ma wielką w sobie trudność, ma kości, ktoremi prosty udawic się i hardy zabić się, i głębokość, w której hardy rozum utopić się może, jako to na dzisiejszych heretykach widzimy, iż się z Biblią źle rozumianej wszytki swe błędy i bluźnierstwa brać chcą”.

Źródło: Anna Kapuścińska, „Żywoty Świętych” Piotra Skargi. Hagiografia – parenetyka – duchowość, Szczecin 2008, s. 56.

Odbiorca *Żywotów Świętych* Skargi

Część badaczy zajmujących się *Żywotami*... Skargi podkreślała popularność tego dzieła, wskazując na fakt, że trafiły one jako lektura do szkół. Stało się to podstawą do twierdzenia, że polski jezuita napisał swoje dzieło dla dzieci. Jest to nietrafna teza. Skarga podkreślał, że jego hagiograficzny zbiór opowieści jest skierowany do czytelników „każdego wieku i stanu”. Choć miał świadomość, że duża część jego odbiorców nie jest wyrobiona intelektualnie, to starał się dać wzory postępowania dla przedstawicieli wszystkich grup społecznych.

((Anna Kapuścińska

„Żywoty Świętych” Piotra Skargi. Hagiografia – parenetyka – duchowość

Przede wszystkim konieczność kierowania się wzorami świętych rozciąga Skarga na ludzi wszystkich stanów. Każdy w tym samym stopniu powołany jest do świętości i winien to powołanie realizować:

„Tu biskupi kapłani, zakonnicy, królowie, sędziacy, panowie, młodzieńcy, małżonkowie, wdowy, panny, mniszki, znajdą swego

życia [...] prostowanie i nauki z przykładów i nauki z przykładów równych sobie stanów. [...] Obaczysz, iż taka jest droga do wielkiego w niebie szczęścia: taka ciasna forteczka do wiecznych pociech, którą wchodzić mają wybrani Boży, a minąć jej nie mogą. [...] Jeśli trafisz na żywot stanu swego, wszystko się przyda, co tam jest”.

[...] Hagiograf podkreślał, że do ciągłego wzrostu duchowego zobligowany jest każdy wierzący.

Źródło: Anna Kapuścińska, „Żywoty Świętych” Piotra Skargi. Hagiografia – parenetyka – duchowość, Szczecin 2008, s. 52.

Wprawdzie odbiorcami *Żywotów...* byli przede wszystkim katolicy, ale w opracowaniach dotyczących tego zbioru znaleźć można sugestię, że

((Anna Kapuścińska

„Żywoty Świętych” Piotra Skargi. Hagiografia – parenetyka – duchowość

Żywoty Świętych początkowo były publikowane również z myślą o wahających się w wierze oraz o innowiercach [...].W wypadku niekatolików recepcja dzieł hagiograficznych z oczywistych względów ni mogła zasadzać się na pobożnej czy tym bardziej kontemplacyjnej lekturze. Zakładano jednak, że sam przykład świętości miał posiadać w sobie nadprzyrodzoną moc (*vis divina*), która była w stanie skruszyć nawet najbardziej zatwardziałego odstępcę.

Źródło: Anna Kapuścińska, „Żywoty Świętych” Piotra Skargi. Hagiografia – parenetyka – duchowość, Szczecin 2008, s. 54.

Hagiograf zakładał, że przykład życia świętego może przekonać do katolickiej wiary łatwiej niż uczone traktaty zawierające analizy i interpretacje dogmatów. Ważne jest, że Skarga starał się pokazać świętych nie jako niedostępne ideały budzące zachwyt lub onieśmienie, lecz ludzi, którzy wykazali się aktywnością w pokonywaniu duchowych i cielesnych słabości.

Ilustracja z książki *Żywyty Świtych Pańskich na wszystkie dnie roku*, opracowanego na podstawie m.in. tekstów Piotra Skargi i wydanego w 1910 przez Karola Miarke

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Krytyka i pochwała *Żywotów świętych*

Wielkiej popularności zbioru Skargi nie towarzyszyło uznanie historyków literatury. Badacze XIX- i XX-wieczni stawiali zbiorowi Skargi wiele zarzutów. Zmianę podejścia badaczy dawnego piśmiennictwa do *Żywotów*... można natomiast dostrzec w XXI stuleciu.

Dwugłos na temat *Żywotów*... Piotra Skargi

((Henryk Barycz

Z dziejów jednej książki

[...] dzieło mało skomplikowane w treści, przepojone prymitywnym pierwiastkiem **legendarnym** i **apokryficznym**, oparte na średniowiecznym poglądzie na świat, a które wysunęło się rychło na czoło literatury katolickiej w kraju, zdobywając obok Biblii **Wujka** niespotykaną poczytność i wpływ. Utworem tym, zrodzonym jeszcze w dobie pełni rozkwitu renesansu – wydany w rok po *Odprawie posłów greckich*, w tymże roku co *Psałterz Dawidów*, a przed *Trenami* i *Foricoeniami* – ale zapowiadającym już brzask zbliżającej się ery baroku i kontrreformacji katolickiej, był [...] spory **foliant** pióra

Piotra Skargi: *Żywoty świętych Starego i Nowego Zakonu*/ [...]. Przecież treściowo stały na niezwykle niskim poziomie intelektualnym, roiły się od legend i cudowności, wyrażały korny, nie dopuszczający krytyki **fideizm** religijny, nawracały do pojęć średniowiecznych. Jako dzieło literackie nie wybiegały ponad przeciętny poziom, nie siliły się na artyzm, [...] przedstawiały zlepek biografii spojonych dość mechanicznie jedynie konwencjonalnym cyklem kalendarza kościelnego. [...] Takie nastawienie pozwalało na bujne krzewienie się tradycjonalizmu, bezwiedne wchodzenie w łożysko starych form i treści kulturowych.

Źródło: Henryk Barycz, *Z dziejów jednej książki*, [w:] tegoż, *Z epoki renesansu, reformacji i baroku*, Warszawa 1971, s. 653–657.

((Anna Kapuścińska

„Żywoty Świętych” Piotra Skargi. Hagiografia – parenetyka – duchowość

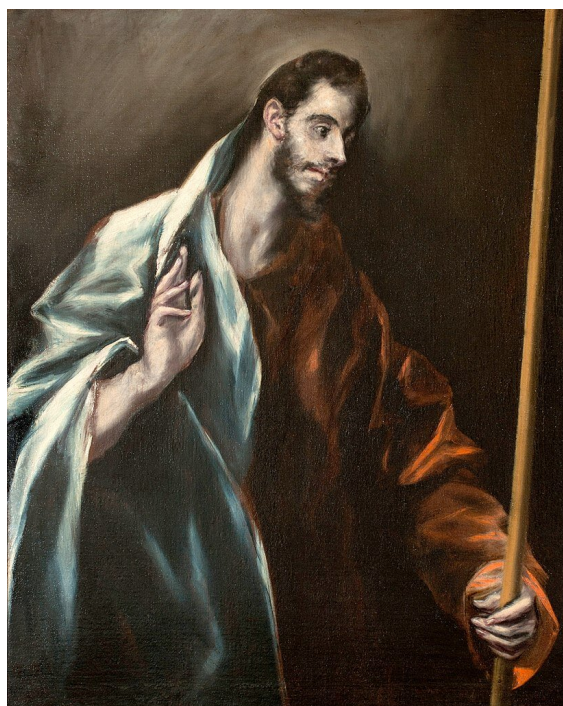
Żywoty powstały jako jedno z narzędzi potrydenckiej reformy, żywego Kościoła, a przez to miały z góry określony kierunek ideowy. [...] Skarga miał nadać *Żywotom* kierunek *stricte* parenetyczny, a podejmowane w dziele kwestie dogmatyczne, apologetyczno-polemiczne, ascetyczno-mistyczne oraz moralne objaśniać prosto i przystępnie. Był jednak zobligowany do tego, by zachować dogmatyczną wierność i nie dopuszczać do jakichkolwiek uproszczeń w wykładzie artykułów wiary.

[...] już w pierwszej edycji dzieła hagiograf próbował zdokumentalizować przedstawione wydarzenia, możliwie precyzyjnie sytuując je w historycznej czasoprzestrzeni oraz podając źródła informacji. [...] Szczególnie mocno należy zaakcentować fakt, iż autor *Żywotów* programowo unikał powtarzania apokryfów i przekazów niepewnych. [...] W razie wątpliwości co do prawdziwości starożytnych, najmniej pewnych przekazów hagiograficznych, Skarga chętnie sięgał do oficjalnej wersji żywotu. [...]

Przede wszystkim pisarz dosyć często korzystał z kilku autorów, by ustalić najpełniejszą wersję dziejów świętego. Dla celów parenezy udoskonalał przekaz żywotów źródłowych, [...] pomijając wszelkie elementy, które mogły gorszyć, konfundować lub wpływać na zafałszowanie przekazu hagiograficznego.

Źródło: Anna Kapuścińska, „Żywoty Świętych” Piotra Skargi. *Hagiografia – parenezyka – duchowość*, Szczecin 2008, s. 27, 31, 36.

Żywot św. Tomasza jako przykład strategii pisarskiej Piotra Skargi

El Greco, Św. Tomasz Apostoł, 1610–1614

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Odmienność opinii na temat *Żywotów*... wynikała m.in. z różnic w ocenie jego podejścia do cudów dokonywanych przez świętych. W XXI-wiecznych opracowaniach przeważa teza, że autor nie unikał **epatowania** cudownością, co nie oznacza pomijania opisów niewytłumaczalnych zjawisk, o których sądzi się, że są wynikiem działalności Boga. Analiza poszczególnych tekstów, polegająca na porównywaniu dzieła Skargi ze źródłami, z których korzystał, wskazuje na to, że hagiograf starał się sprawdzać różne wersje historii życia, odrzucając przy tym przekazy apokryficzne nastawione na sensacyjną akcję, oraz odwołując się do oficjalnego nauczania Kościoła.

Przykładem metody zastosowanej przez Skargę w większości żywotów może być *Żywot Ś. Tomasza Apostoła Chrystusowego*, z *Brewiarza Rzymskiego*

wzięty [...].

((Piotr Skarga

Żywot Św. Tomasza Apostoła

Tomasz Apostoł, którego i Dydymus zwano, jeden ze dwunastu, z Galilei był rodem, który po wzięciu Ducha Ś. do wiele dalekich narodów na rozsiewanie zbawiennej Ewangelii zabieżawszy, [...] wszczepił wiarę świętą chrześcijańską, i naukę życia wedle niej podał. Na koniec do Indyi zaszedłszy, ludzie one Chrystusowi służyć

nauczył. I gdy tam nauką i żywota świątobliwością i cudami wielkimi słynął, i do zamięłowania Jezusa Chrystusa wiele ludzi pobudził, król ziemi onej bałwochwalca gniewem nań zapalony, na śmierć go potępił, i włóczyniami ukłóć kazał. I tak w Kalaminie mieście pogrzebiony, do Apostolskiej dostojności męczeńską koroną okraszony jest. [...] Amen.

Iż niektóre historyje żywota Ś. Tomasza, jako [Augustyn Ś.](#) świadczy, lib. 22, *contra Faustum*, cap. 29. Kościół odrzucił, kłaśćem tu żadnych nie chciał, jedno tę, którą Kościół podaje.

Źródło: Piotr Skarga, *Żywot Św. Tomasza Apostoła*, [w:] tegoż, *Żywoty Świętych Starego i Nowego Zakonu...*, t. 2, Chicago 1893, s. 606.

W tym tekście Skarga całkowicie odrzucił sensacyjne fabuły obecne w legendach na temat św. Tomasza Apostoła, wielokrotnie przypominając, że robi to zgodnie z zaleceniami Kościoła.

Słownik

apokryf

(gr. *apókryphos* – ukryty) – tekst, o tematyce religijnej, ale nieuznany przez Kościół za natchniony, a tym samym niewchodzący w skład kanonu biblijnego; w znaczeniu ogólniejszym – każde dzieło, co do którego istnieją podejrzenia o to, że podane w nim autorstwo jest niezgodne z rzeczywistością

fideizm

(łac. *fides* – wiara) – pogląd uznający prymat wiary i objawienia nad rozumem i twierdzeniami naukowymi, w którym pojawia się rażąca nierównowaga oraz sprzeczność pomiędzy poznaniem racjonalnym a przekonaniami religijnymi. Fideizm został odrzucony przez Kościół katolicki oraz inne wyznania chrześcijańskie, które w swojej tradycji dążyły do syntezy Pisma Świętego oraz antycznej filozofii

hagiografia

(gr. *hágios* – święty, *grápho* – pisać) dział piśmiennictwa chrześcijańskiego, na który składają się prozaiczne lub wierszowane dzieła poświęcone świętym (żywoty, legendy, wielkie czyny świętego i jego śmierć, często męczeńska)

legenda

(łac., służące do czytania; od: *lego, legere* – czytam, czytać) – teksty zawierające elementy cudowne, fantastyczne, szczególnie z życia świętych; w XVIII w. zmieniło się znaczenie terminu: legenda to podania ludowe, obfitujące w cudowne działania sił nadprzyrodzonych

Galeria zdjęć interaktywnych

Polecenie 1

Na podstawie przytoczonych fragmentów zbioru Piotra Skargi ułóż plan wystąpienia na temat: „Jak zostać świętym? Drogi do świętości ukazane przez Piotra Skargę w *Żywotach świętych Starego i Nowego Zakonu*”.

Pietro Berrettini, *Święta Martyna*, ok. 1635

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Polecenie 2

W krótkim tekście wyjaśnij, czemu służą opisy okrucieństwa obecne w *Żywotach świętych Starego i Nowego Zakonu Piotra Skargi*.

Sprawdź się

Tekst do ćwiczeń

((Piotr Skarga

Żywot Św. Tomasza Apostoła

Chrystofor, albo Krzysztof, wielki i zacny Męczennik, z [Chananejskiej](#) albo z Palestyńskiej ziemi był rodem. Temu imieniowi, które na chrzcie wziął, dosyć czyniąc, nosił Chrystusa na duszy wiarą uprzejmą, a całą miłością ku niemu; i na ciele w umartwieniu członków swoich, w czystości, trzeźwości, postach i bliźniego posługach, i innych pracach dla Chrystusowej miłości podjętych, a potem na wielkiem i srogiem dla Imienia jego męczeństwie, prawym się nosicielem Chrystusowym pokazał. Bo gdy miłość tego, który dla nas krew swoją, będąc Bogiem rozlał, szerzyła się w sercu jego; na otrzymanie wysługi swej, przez jawne wyznanie Imienia Pańskiego i na ludzkich dusz pożytek, aby wierząc w Boga prawego, otrzymali żywot bez śmierci, puścił się do Licyjskiej ziemi i tam jawnie opowiadał Chrystusa. Podpierał nauki swej cudami rozmaitemi [...]; między innemi kij, który w ręku nosił, nie w węża jako Mojżesz, ale w pięknie zielone i rodzajne drzewo, utknąwszy nim w ziemi, obrócił. Na który cud wiele się pogaństwa od czartów i pokłonu ich, do Chrystusa Boga naszego obróciło. O czem słysząc Dagnus [...] pojmać go kazał i odradzał mu wiarę i kazanie o Chrystusie Panu naszym, zowiąc głupstwem i szaleństwem słowo prawdy i zbawienia ludzkiego, a każąc mu cześć czynić niemym i głuchym kamieniom. [...]

Dał go tedy na męki rozmaite. Naprzód rozpaloną przyłbicę na głowę mu włożono i spalono srodze głowę jego, tak, iż aż do mózgu ogień przenikał; ale św. Męczennik mężnie ono wytrwał, a słał Boga swego. Potem żelazną ławę tak długą, jako jego wzrost był, postawiono i pod nią ogień wielki uczyniono, a na niej jako rybę do

pieczenia rozciągniono i przywiązano Św., a z wierzchu wrzącym i ognistym olejem polewano. O, wielka cierpliwości! w ogniu onym mówił Krzysztof mężny: W Imieniu Jezusa Chrystusa tych się twoich, starosto, okrucieństw nie boję; i cudownie z onego ognia wybawiony, ludziom którzy byli przytomnie, Chrystusa opowiadał [...]. Wielka liczba ludzi upamiętała się, i obrócona jest do prawego Pasterza i owczarni jego. O co się gniewając starosta, jeszcze o Chrystusowego sługę kusił się. Przywiązać go na pal i strzelać do niego żołnierzom kazał; strzelali cały dzień do niego, a ustrzelać go i zabić nie mogli; strzały jako od kamienia, od niego odpadały, a jedna nazad lecąc, oko jednemu z nich wybiła; który widząc szkodę swoją, żałował grzechu swego i krwią Ś. Krzysztofa z ziemią zmięszaną, oko swoje mażąc, zdrowie odniósł, oświecony jest nie tylko na ciele, ale i co do wiary Chrystusowej na duszy; wyznał Jezusa i Bóstwu jego cześć dał. Na koniec on starosta Św. Męczennika ściąć kazał. I tak skończył Krzysztof, nie na ciele, ale na tak niezwykczonym dla Boga swego męstwie i na pozyskaniu dusz ludzkich, prawie wielki. Bo piszą, iż czterdzieści i ośm tysięcy ludzi pogańskich [...] przywiedzionych było do wiary i do otrzymania zbawienia, duszom krwią Chrystusową odkupionym. [...]

Obrok duchowny

Co malują i powiadają, iż Święty ten Krzysztof za pokutę u jednej rzeki siedząc, ludzie przenosił, wielkiego a olbrzymiego wzrostu będąc, a iż raz Pana Jezusa w osobie dzieciątka przenosił; o tem nic się takie go u pisarzy kościelnych znaleźć nie może. Malowanie owo jego, które starodawne jest od głupich malarzów ponawiane, duchownie się rozumieć ma, jako każdy chrześcianin Chrystusa na sobie nosi, który go rządzi i w niebezpieczeńściach strzeże &c. Zabobony malarskie szkody wierze św. czynić nie mają; czego dojrzeć ma pasterzów naszych ostrożność.

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Zaznacz poprawną odpowiedź.

Piotr Skarga spisując żywot św. Krzysztofa odwołał się do:

- ☐ Biblii
- ☐ dokumentów pozostawionych przez Dagnusa
- ☐ własnej wyobraźni
- ☐ św. Ambrożego oraz do Wawrzyńca Suriusa

Ćwiczenie 3

Zaznacz poprawne odpowiedzi.

Z tekstu Piotra Skargi wynika, że św. Krzysztof:

- ☐ zdołał nawrócić Dagnusa na chrześcijaństwo
- ☐ zginął na stosie
- ☐ został pojmany przez wojska Dagnusa
- ☐ pochodził z Palestyny
- ☐ był bardzo postawnym człowiekiem
- ☐ głosił chrześcijaństwo w Licji

Ćwiczenie 4

Napisz, jakie wydarzenia z życia Krzysztofa dowodziły, że jest świętym.

Ćwiczenie 5

Opisz, czemu służyły cuda dokonywane przez św. Krzysztofa? W odpowiedzi użyj odpowiednich cytatów.

Ćwiczenie 6

W liczącym co najmniej 50 słów tekście wyjaśnij, czy św. Krzysztofa można nazwać ascetą.

Ćwiczenie 7

Napisz krótki tekst, w którym wyjaśnisz, jakich środków językowych użył Piotr Skarga w opisie męczeństwa św. Krzysztofa.

Ćwiczenie 8

Odpowiedz na pytanie, jaki jest stosunek Skargi do sięgania po najpopularniejszy w sztuce sposób prezentowania św. Krzysztofa (siłacz przenoszący Jezusa przez rzekę)? W odpowiedzi użyj cytatu.

Ćwiczenie 9

Piotr Skarga dużą część *Żywota św. Krzysztofa* poświęcił rozbudowanemu opisowi męczeństwa świętego. Odpowiedz na pytanie, jaki sens dostrzegął autor w tym męczeństwie? Jaki wzorzec moralny (dotyczący pełni człowieczeństwa) oraz religijny (dotyczący zbawienia) wyłania się z dzieła jezuitę? Czy te dwa wymiary jakoś się ze sobą łączą?

Praca domowa

Napisz tekst liczący 100-120 słów, w którym porównasz sposób przedstawienia św. Krzysztofa przez Piotra Skargę oraz przez włoskiego hagiografa Jakuba de Voragine, autora najpopularniejszego średniowiecznego zbioru żywotów świętych *Legenda aurea* (*Złota legenda*).

((Jakub de Voragine

Legenda na dzień św. Krzysztofa

Krzysztof był z pochodzenia Chananejczykiem olbrzymiego wzrostu i groźnej twarzy, a na długość liczył sobie 12 łokci.

W niektórych jego żywotach czytamy, że służąc u pewnego króla chananejskiego powziął myśl, aby poszukać sobie największego pana, jaki jest na świecie i do niego na stałe zaciągnąć się na służbę. Udał się zatem do jednego wielkiego króla, o którym wieść głosiła,

że nie ma nadeń większego pana na świecie, a król obejrzawszy go przyjął go chętnie i zatrzymał na swoim dworze.

Pewnego dnia jednak jakiś rybałt śpiewał przed królem pieśń, w której często wspominał o diable, a król [...] ilekroć usłyszał imię diabła, żegnał się znakiem krzyża. Krzysztof widząc to dziwił się bardzo, dlaczego król tak czyni i co ten znak krzyża może znaczyć. [...] Król [...] odpowiedział wreszcie: Ilekroć słyszę, że ktoś wspomina diabła, ubezpieczam się tym znakiem w obawie, aby mnie nie zagarnął pod swą władzę i nie szkodził mi. Na to Krzysztof: [...] Zawiodłem się zatem uważając, że znalazłem największego i najpotężniejszego pana na świecie. Ale bywaj zdrów, bo idę szukać owego diabła, aby wziąć go sobie za pana i zostać jego sługą. [...]

A gdy wędrował przez jedną pustynię, zobaczył wielki orszak rycerzy z których jeden, dziki i groźny, zbliżył się doń i zapytał, dokąd idzie. Idę na poszukiwanie pana diabła – odparł Krzysztof [...]. A on na to: Jam jest tym, którego szukasz. Ucieszył się Krzysztof, zobowiązał się do stałej służby u niego i uznał go swoim panem. Gdy jednak wędrowali razem, spotkali przy ruchliwej drodze znak krzyża, a diabeł na jego widok uciekł przestraszony [...]. Krzysztof widząc to ze zdziwieniem zapytał go, dlaczego w takim pomieszaniu opuścił równy gościniec [...]. Diabeł przymuszony powiedział mu: Pewien człowiek, zwany Chrystusem, był przybity do krzyża, a ja ilekroć zobaczę Jego znak, trwożę się wielce i uciekam. Na to Krzysztof: A zatem ów Chrystus jest większy i potężniejszy od ciebie, skoro tak bardzo obawiasz się Jego znaku? Na darmo tedy trudziłem się i nie znalazłem jeszcze największego pana na świecie. Ale teraz bądź zdrów, bo myślę cię opuścić, a szukać tego Chrystusa.

Po długim szukaniu kogoś takiego, kto by mógł mu powiedzieć o Chrystusie, trafił wreszcie do pewnego pustelnika, który opowiedział mu o Chrystusie i starannie wyuczył go prawd wiary. [...] A czy znasz – zapytał pustelnik – taką rzekę, przez którą

przeprawa jest niebezpieczna i w której wielu podróżnych ginie? Znam – odrzekł Krzysztof. A on na to: Skoro jesteś taki wielki i mocny, to jeśli osiedlisz się nad tą rzeką i będziesz wszystkich przeprowiać, będzie to na pewno miłe królowi Chrystusowi, któremu chcesz służyć, i ufam, że tam ci się objawi. [...]

Udał się zatem nad ową rzekę, zbudował tam sobie mieszkanie i mając w rękach zamiast laski długą żerdź, którą podpierał się w wodzie, niestrudzenie przeprowiać wszystkich podróżnych. Minęło już wiele dni, gdy raz spoczywając w swym domku usłyszał głos jakiegoś dziecka, które wołało tymi słowy: Krzysztofie, wyjdź na dwór i przeprow mnie! [...] Za trzecim wreszcie razem wyszedł na wołanie i spotkał nad brzegiem rzeki nieznanego sobie chłopca, który go usilnie prosił, by go przeprowił. Krzysztof tedy posadził sobie dziecko na ramionach, wziął laskę i wszedł w rzekę. Lecz oto woda w niej zaczęła powoli wzbierać, a chłopiec ciążył mu tak, jakby był z ołowiu, [...] a chłopiec coraz bardziej przygniatał jego ramiona nieznośnym ciężarem, tak że znalazł się w nader trudnym położeniu i poważnie lękał się o siebie. Gdy na koniec z biedą pokonał trudności i przebrnął rzekę, postawił chłopca na brzegu i rzekł doń: O wielkie niebezpieczeństwo przyprawileś mnie, chłopcze, i tak mi ciążyłeś, że gdybym miał cały świat na sobie, nie czułbym chyba większego ciężaru. A na to chłopiec odparł: Nie dziw się, Krzysztofie, bo miałeś na sobie nie tylko cały świat, lecz niosłeś na swych ramionach także tego, który stworzył ten świat. Ja bowiem jestem królem twoim, Chrystusem, któremu tutaj służysz. Abyś wiedział, że prawdą jest to, co mówię, wbij, gdy wrócisz, laskę twą w ziemię koło twego domku, a rano zobaczysz, że ona zakwitnie i obrodzi. To mówiąc zniknął z jego oczu. Krzysztof zaś powróciwszy wbił laskę w ziemię, a gdy rano wstał, ujrzał, że wydała liście i owoce jak palma. [...]

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Staropolski bestseller, czyli *Żywoty świętych* Piotra Skargi

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

7) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej,

z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

9) stosuje retoryczne zasady kompozycyjne w tworzeniu własnego tekstu; wygłasza mowę z uwzględnieniem środków pozajęzykowych;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawnieniu formułowanych sądów;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;
2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;
3. korzysta z literatury naukowej lub popularnonaukowej;
4. sporządza bibliografię i przypis bibliograficzny, także źródeł elektronicznych;
5. dokonuje krytycznej selekcji źródeł;
7. wzbogaca swoją wypowiedź pozajęzykowymi środkami komunikacji;
9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;
11. korzysta z zasobów multimedialnych, np. z: bibliotek, słowników on-line, wydawnictw e-book, autorskich stron internetowych; dokonuje wyboru źródeł internetowych, uwzględniając kryterium poprawności rzeczowej oraz krytycznie ocenia ich zawartość;
13. zna pojęcie hipertekstu; rozpoznaje jego realizacje internetowe oraz pozainternetowe; określa ich funkcje w komunikacji, umiejętnie z nich korzysta w gromadzeniu informacji.

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 1) odczytuje tekst w jego warstwie semantycznej i semiotycznej;
- 2) rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych;

Lektura obowiązkowa

12) Piotr Skarga, *Żywoty świętych* (fragmenty);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- dokona analizy i interpretacji *Żywota św. Krzysztofa* w celu ustalenia strategii oddziaływania na odbiorcę;
- scharakteryzuje postawę św. Krzysztofa jako ascety i męczennika;

- ustali, jakich środków językowych użył Piotra Skarga w opisie męczeństwa św. Krzysztofa;
- zinterpretuje *Obrok duchowny*, kończący *Żywot św. Krzysztofa* jako wypowiedź m.in. na temat malarstwa religijnego.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o zastanowienie się, kogo można zaklasyfikować jako wzorzec osobowy i dlaczego kogoś nazywa się mianem świętego. Chętne osoby przygotowują prezentację multimedialną na temat średniowiecznego wzorca osobowego. Nauczyciel przypomina uczniom, że ważnym aspektem każdej prezentacji jest jej wiarygodność, zatem istotne jest podawanie źródeł, hiperlinków ukazujących, skąd dane informacje zostały zaczerpnięte.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat i cele zajęć oraz wspólne z uczniami ustala kryteria sukcesu.

2. Nauczyciel weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji, sprawdza, kto wykonał prezentację. Wybrany uczeń rozpoczyna wstępną dyskusję wokół tematu lekcji, przedstawiając przygotowaną prezentację. Pozostałe osoby mogą wysłać prezentację w formie elektronicznej do oceny przez nauczyciela.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treściami w sekcji „Wprowadzenie” oraz „Przeczytaj”. Następnie na forum nauczyciel prezentuje galerię zdjęć interaktywnych. Uczniowie w parach na podstawie przytoczonych fragmentów zbioru Piotra Skargi układają plan wystąpienia na temat: Jak zostać świętym? Drogi do świętości ukazane przez Piotra Skargę w Żywotach świętych Starego i Nowego Zakonu. Polecenie 2 z sekcji uczniowie wykonują indywidualnie.
2. Uczniowie zostają podzieleni na kilkusobowe grupy. Każdy zespół rozwiązuje wszystkie ćwiczenia zawarte w sekcji „Sprawdź się”. Następnie, aby uzasadnić poprawność rozwiązań, omawiają je na forum klasy. Po wyznaczonym czasie następuje wspólne omówienie wszystkich rozwiązań.

Faza podsumowująca:

1. Podsumowanie lekcji może stanowić dyskusja i odpowiedź na pytanie:
Jak można scharakteryzować postawę św. Krzysztofa jako ascety i męczennika?

Praca domowa:

1. Praca domowa z e-materiału: Napisz tekst liczący 100-120 słów, w którym porównasz sposób przedstawienia św. Krzysztofa przez Piotra Skargę oraz przez włoskiego hagiografa Jakuba de Voragine, autora najpopularniejszego średniowiecznego zbioru żywotów świętych *Legenda aurea* (*Złota legenda*).

Materiały pomocnicze:

- Krzysztof Koehler, *Boży podżegacz. Opowieść o Piotrze Skardze*, Warszawa, wyd. NCK i Sic!, 2012.
- Czesław Hernas, *Literatura baroku*, Warszawa 1987.

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Galeria zdjęć interaktywnych” do podsumowania lekcji.